

SZENTMIHÁLYI PAP SÁMUEL EMLÉKE.

Halotti egyházi beszéd.

Mondotta Szentmihályon. 1886. május 2-án *Török Sámuel*, szentmihályi lelkész.

Alapige: 1. Sám. 3, 10. „Monda az Úr Sámuelnek: Sámuel. Sámuel! felele Sámuel és monda: Szólt Uram, mert jól hallja a te szolgád.

Egy ritka gyászesemény gyűjtött össze minket mostan, kedves keresztények! s fakasztja szemeinkben a legőszintébb tisztelet könnyeit; s meg vagyok győződve, hogy senki sincs itt, a ki állításmat kétségbe vonná. Nem is lehet. Egy terebélyessé fejlődött s nemes gyümölcsöket termő élőfára rendesen a bámulat és gyönyörködés érzelmei közt tekintünk. És midőn romboló zivatar dönti le törzséről e fát, lombja elhervad, ágai széttöredeznek s gyümölcsöt többé nem terem: nem hiszek annyira érzéstelen szemlélőt, a kinek lelke a kidőlt fa roncsai előtt e gondolatokra ne ébredne: Istenem! mennyiszer enyhes árnyat adott lombja az elfáradottnak, mennyiszer olták el izletes gyümölcsei a szomjuhozó égő szomját, mennyiszer szolgált menhelyül a vad ölyvek által üldözött gyengébb madaraknak!

S ha még egy élőfa is felkölti bámulatunkat s annak kidőlte magára vonja figyelmünket és sajnálatunkat: mennyivel indokoltabb midőn egy olyan férfiú koporsóját környezzük a tisztelet könnyei és kegyeletes érzelmek között, a kinek hosszúra nyult s közhasznuan becses életének világát láttuk ellobbanni. A kegyelet ez mibennünk, melyet az Isten ótott emberi nemünk természetébe. És bár lehetnek, a kik úgy hiszik, hogy a mai nemzedék nem ért a kegyelethez, a régi idők e magasztos erénye ismeretlen korunkban, — de nekünk nem lehet, nem szabad félre ismernünk az arra mutató jeleket, hogy a ma élő emberek is értenek a kegyelethez s szeretik megtisztelni az érdemesek emlékét. Ezt tanusítják a jelen korban emelt diszesnél-diszesebb emlékszobrok; ezt hirdeti e népes és tisztes halotti gyülekezet is; innen van, hogy én is a közhasznuan mun-

kás és Istentől hosszú élettél megáldott férfiú, Pápa Sámuel elhunytát gyülekezetünkben, sőt vidékünkön ritka eseménynek mondom.

És bizonyára az is. Valóban, én nagyon is indokoltak és méltányosnak tartom, hogy mint hajdan Sámuel, a ki próféta és bíró volt Izraelben, midőn meghala, egybegyüle az egész Izrael és siratá őt, úgy, midőn a mi Sámuelünk meghala, nemcsak gyülekezetünknek, hanem az egész Fejér-Nyikó mellékének Izraele is egybegyült, hogy megsirassa Sámueli tulajdonokkal ékeskedett emberét s megtisztelje az ő emlékét. Ő méltó erre, kiérdemelte ezt; mert mint hajdan Sámuelhez, úgy hozzá is az Isten szólt: az a nemes hajlam, az az érzés és buzgóság, szóval: az a lélek, mely őt egész életén át vezette, az Isten szava volt hozzá, és ő hallgatott arra, s az ő közhasznuan munkás életének könyvéből azt kell kiolvasnunk, hogy az Istennek hozzá intézett szavára mindig kész volt a felelettel: Szólj uram, mert jól hallja a te szolgád!

Megkísértem igazolni állításomat, a megboldogult végtiszteletén tartandó egyszerű beszédemben elétekbe állítani törekedvén az Isten szavára hallgató férfiút. Egy ilyen férfiú különösen három ponton vonja magára életében a közfigyelmet: a családi életben, a polgári társaságban és egyháza terén. Ezekben törekszem az elhunyt érdemesnek munkássági körét kimutatni és ekkléziámnak az ő Néhémiássa iránti kegyeletes — a magam részéről pedig bizalmas jó emberem iránt hálám s tiszteletem tartozását leróni: az ő emlékét megtisztelni. S ezt őszinte és odaadó készséggel teszem, mire annival is inkább indítatva érzem magamat, mert már korábban ez vala hozzám kérése: Tiszteletes ur! ha az Isten is úgy akarja, mint én, hogy az én temetésemen prédikáljon, kérem, vegye ezt az alapigét beszédéhez: monda Sámuel: szólj uram! mert jól hallja a te szolgád. Legyen tehát az ő kérése teljesítve. Én pedig egyszerű beszédemre nyerjem meg becses figyelmeteket!

*

Egy férfiúhoz szól az Isten:

1. A családi életben. Midőn az Isten embert teremtett s a legelső férfiút alkotta, így szóla: szerzek nékie segítőt, a ki szüntelen ő előtte legyen, mert nem jó az embernek egyedül lenni. És csakugyan az Isten ezen ígését teljesítette is akkor, a mikor a férfiú mellé segítő társul a nőt adta s így szólt: gyümölcsözzetek, sokasodjatok, töltsétek be a földet s hajtsátok birodalmatok alá. S ezzel fel lőn állítva a családi élet. S valóban az Isten bölcsébbet és reánk nézve

boldogítóbbat nem is tehetett volna, minthogy adta számunkra azt. De az Isten által az ember számára felállított családi élet nem úgy van alkotva, hogy az ember befolyása nélkül meghozza számára azt, a mi földi létét valódi életté tudja varázsolni. Feltűnően tévedne s nem értené az Isten szavát, a ki a családéletet ilyen értelemben fogná fel s magyarázná önmagának. Mert a családélet egy tér, melyet a bölcs és jó Isten oly czélből mutatott ki az embernek, hogy azon a rendelkezésére álló eszközökkel és erővel kereshesse és megtalálhassa boldogságát, s ha valahol itt a családéletben nagyon is helyén van, alkalmazható a Krisztusnak emez intése: keressétek és megtaláljátok, zörgessetek és megnyittatik.

Igen, kk! minden férfi maga alkot magának családot, maga köteles megteremteni a maga számára a családi életet. Ezzel azonban nem azt akarom mondani, hogy egy férfi, ha megházasodott, már megteremtette magának a családi életet, mert a házassági eskü elmondásánál még csak küszöbén áll a családéletnek.

Mint minden ember — a közbeszéd szerint — úgy a házasságra lépő is a maga szerencséjének maga kovácsa legtöbbször. A méhraj, ha új hajlékba száll, azonnal munkához lát, épít, gyűjt, takarít lankadatlan szorgalommal s a folytonos gyarapodás szembeütésével, annyira, hogy mikor a gyűjtés, a gyarapodás ideje lejár s az őszi hervadás bekövetkezik, akkor tele van a hajlék élelemmel és biztosítva a család megélhetése. Eképp az értelmes ifju, midőn családélet alkotásához fog, nem állapodik meg a házassági eskü elmondásánál, hanem munkához lát, gyűjti az anyagot a családélet épületéhez s minden tisztességes módot és alkalmat felhasznál arra, hogy az e végre szükséges kellékek rendelkezésére álljanak, szóval: kezébe veszi a tevékenység eszközeit s azokat folyvást a számítás, kitartás, józan értelem és erényesség aczélával tisztogatja, élesítgeti, hogy a velek való munkálkodás annál biztosabban sikerhez vezessen. És a siker nem is marad el, hanem bekövetkezik a család felvirágzásában. S mikor aztán az erők lankadni kezdenek és az élet ősze bekövetkezik, akkor megvan a tisztességes állapot és a kiérdemelt megelégedés.

De vajjon teljesen megfelelt-e hivatásának a családéletben akár mely férfi, ha magának és az övéinek anyagi helyzetét biztos alapokra fektette? Nem; mert az ember nemcsak arra van hivatva, hogy az anyagiakban, hanem hogy a szellemiekben is igyekezzék mind maga gyarapodni, mind az övéinek gyarapodását eszközölni. Éppen azért a legsajnosabb benyomást teszi az igaz ember lelkére annak

látása, hogy e vagy ama férfi mennyire közönyös az övéinek a szellemiekben való gyarapodása iránt. Pedig bizony semmi sem mutatja annyira csalhatatlanul az ember lelkületének milyenségét, mint az, hogy mennyire törekszik vagy nem törekszik az övéinek a szellemiekben gyarapodást eszközölni. Anyagi bőséggel, értelmi, szellemi szegénység mellett, csak fél ember az ember. Jó, jó a világi vagyoni, elismerem, sőt egyik legfőbb eszköz az emberi jólét megalkotásában, de értelmi világosság nélkül csak fénymáz az emberen, melyet az idő könnyen leorvaszt, — vagy pávatollak, melyeket ha a sors letép róla, ő csak egy nyomorult állatként tűnik fel a szemlélő előtt. Azért az Ur szavára hallgató férfi az övéinek nemcsak anyagi, hanem szellemi gyarapodásáról is gondoskodik, mert tudja, hogy ez olyan kincs, melyet a moly és rozsdá meg nem emésztenek, sem a lopók ki nem ásnak és el nem lopnak, s mely a közvélemény elismerését biztosítja számára; tudja és nemesen érzi, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hanem az Istennek minden igéjével. Éppen azért nem lehet eléggé becsülnünk életében és megtisztelnünk halálában azt a férfit, a ki az övéinek az anyagiakban úgy, mint a szellemiekben kedvező állást biztosított. Ő hallgatott és hallgat az Ur szavára házában és

2. a polgári életben. Minden ember kisebb vagy nagyobb körben, alantabb álló vagy magasabb helyzetben legyen bár, polgára a társaságnak s mindenikhez szól az Isten: meglásd, hogy a szolgálatot, melyet vettél, betöltsed. Ámde nagy tévedés lenne csak azért, mert mindenki benne van a társaságban, mindenkint annak hiv polgárának is tartani egyszerűs mind. Különösen nem lenne helyeselhető csak azokat hinni a társadalom érdemes polgárainak, a kik kedvező állást foglalnak el a polgári életben; mert lehet az ilyenek között a ki ha kedvező állásra küzdhetette fel magát, csak gépies munkát végez, hiv marad a hivatali utasítás minden pontjához, de a közügyek iránt semmi érdeklődést sem tanusít. Az ilyenek nincsenek nagy előnyére a társadalomnak, a tekintélyt és befolyást nem egy vagy más közügy felvirágzása, hanem csak saját kényelmök érdekében érvényesítvén. Ellenben nem mutat-e a tapasztalás akárhány példát arra, hogy egy egyszerűen élő és öltözködő ember többet használt a társadalomnak, mint emezek. A polgári érdem nem az állásban, hanem a tényekben, eljárásokban ismerhető fel. Mi szerint a társaság jó polgárának tartok én kivétel nélkül minden embert, a ki szívvel, lélekkel és minden igyekezettel azon van, hogy a közjó gyarapuljon, s a ki e gyarapodásban találja legédesebb

örömét. S ebben az értelemben jó hazafi, a társaság jó polgára éppen úgy lehet valamely a közrendhez tartozó ember, mint az, a ki a rang és előkelő származás drága takarója alatt született, vagy fény és hatalom magas polezán ül. Akárhány irigyelt sorban élt emberben nem volt annyi haszna a társadalomnak, mint egy szegény, de tisztét hiven teljesített napszámosban vagy barompásztorban. Mindenki nem lehet hadvezér, közkatonáknak is lenniök kell, a kiket vezérök győzelemre vezessen; de mint a hadvezér ügyességével, úgy egy közkatona az ellenséggel szemben tanusított bátorságával befolyással van a győzelemre. E szerint ha valaki világhírű polgár nem lehet is, csak a polgári életben elfoglalt helyét igyekezzék öntudatosan betölteni s ahhoz minden körülmények között biv maradni: megfelelt polgári kötelezettségének, engedett az Isten szavának, s méltán számithat életében közbecsültetésre, halála után pedig az élők kegyeletes emlékezetére.

De szól az Isten egy közhasznuan élő férfihoz végre

3. az egyház terén és életében is. Polgári jóllétünknek alapja a polgári alkotmányban van letéve, de erkölcsi-lelki jóllétünk termőfája legfőképp az anyaszentegyház földéből szivja táplálékát. Mi szerint a mit Péter apostol mondott hajdan ama hegyen, a melyen a Krisztus elváltozott, azt mondhatjuk a keresztény anyaszentegyházról, azt különösen a mi unitárius anyaszentegyházunkról: jó minékünk itt lenni. Hogyan! mondják talán némelyek, hisz mi számban kevesen, vagyonilag pedig szegények vagyunk; a mi rendelkezésünkre nem állanak világi hatalom és méltóság, úgy, hogy ezer csudák csudája, hogy az ellenkezőn fuvó szelek által való anynyi ostromoltatásban el nem veszünk, hanem megmaradtunk és élünk.

De a mi kicsiny anyaszentegyházunknak megvolt és megvan az a szerencséje Isten jóvoltából, hogy ha a sors szűkmarkulag mért is számára osztályrészt világí erő és hatalom tekintetében, de a gondviselés állított annak s egyes gyülekezeteinek időről-időre hiveket, a kik mindig talpon és törésen állottak mellette, Néhémiási buzgósággal munkálták annak javát s Esdrási erélylyel védték azt. És mi nem lehetünk elég tisztelettel és elismeréssel az iránt a férfi iránt, a kit egyháza jólétének munkálásában csak annak felvirágzása iránti nemes érdeklődés vezetett és vezet. Szép és elismerésreméltó az is, mikor valaki a közéletben elfoglalt és kellő jutalmazással járó helyét hiven és pontosan tölti be, de én sokkal több érdemet s e szerint tiszteletreméltót látok az egyház terén tanusított és semm vi-

lági javadalmazással sem kecsegtető önzéstelen tevékenységben és buzgóságban.

Valóban kk! a kik melegen tudják átérzeni, hogy mivel — a Krisztus nyilatkozata szerint — az ő országa nem e világból való, tehát annak fentartása és virágoztatása mellett nem is csupán világi fegyverekkel kell vitézkedni: azok igaz keresztények, azok mindenikére ráillik a Krisztus ama nyilatkozata, melyet Péter apostol felől tett: ezen a kősziklán építem fel az én anyaszentegyházamat. Ők megértették az Urnak Pál apostol által az Efezusiakhoz, az evangelium által pedig hozzájok is intézett szavait: vegyétek fel az Istennek minden fegyverét, hogy megállhassatok. Kezökbe veszik s diadalmasan villogtatják az egyházuk ügyei iránti nemes érdeklődés, a tevékenység és buzgóság fegyvereit, s zászlójukra írják Pál apostollal: sem mivel sem gondolok, az én életem is nekem nem drága, csak hogy elvégezhessem a szolgálatot, a melyre szeretett egyházam érdekében az én Istenem és öntudatom elkötelezett engemet.

De vajjon mi is történnék az egyház akármely egyes gyülekezetével, melyet sok tekintetben ellenkezőn fuvó szelek ostromolnak és melynek testében egyesek közönye, önzése lassítja a vérforgást, zsibbasztja és sorvasztja az életerőt, ha nem lennének Mózesei, a kik a törésen álljanak, az ellenkezőn fuvó szelek ellen védvárat alkotósanak, az egészben pedig mozgató-buzdító erőként szerepeljenek? — bizony csak az, a mi azon épülettel, a melynek egyes alkotórészei össze vannak ugyan rakva, de közülök az összeforrasztó anyag hiányzik s éppen azért a szilárdságot, az állandóságot ezen egyik legfőbb biztosítékát, nélkülözi. Mint az épület, ha egyes alkotó részei között összeforrasztó anyag, összekötő kapcsok nincsenek, úgy akármely, különösen egy egyházi testület épülete idő előtt sorvadásnak, szétmállásnak indul az egyesek közügyszeretete, tevékenysége és bölcs tapintata nélkül. Valóban, én ezekben a szép és nemes tulajdonokban látom akármely egyháztag érdemét az egyház terén tetőpontra emelkedettnek. Az ilyenek élete egy nyitott könyv, melyből ez az aranyál is ragyogóbb, ez a minden ékesszólásnál meghatóbb, buzditóbb jelszó olvasható: közügyszeretet, tevékenység, tiszta és erős jellem.

Keresztények! Trójának főbb templomában volt egy kép, melyet palladiumnak neveztek és melyről azt tartották a trójaiak, hogy az égből szállott alá, s míg az ott áll, Trója szerencsétlen nem lesz. Én is azt tartom, hogy az egyesek közügyszeretete, tevékenysége,

tiszta, erős jelleme egy égből alászállott palladium minden egyesület s így egyház templomában is, mely míg ott áll, addig szerencsétlen nem lesz az. Tiszteljétek azért életében azt, a ki eme palladium megalkotásában jelentékeny részt vett, sirkövére pedig a hálás emlékezet vésőjével és kegyeletes érzelmek között véssétek fel: az igaznak emlékezete áldott.

Kedves atyámiai, tisztelt halotti gyülekezet! én úgy vélem, hogy a mondottakból ki lehetett venni, hogy én egyszerű beszédemhez az adatokat ellunyt jelesünk Pap Sámuel becses életéből vettem, a mit azonban körülményesebben is igazolni kívánok.

Pap Sámuel még a múlt század végén, 1798-ban született, s mihelyt annyira növekedett, a székely-kereszturi gymnasiumba vitétt, hol néhány évig tanult, képezte magát szép sikerrel, tanulását azonban -- családi körülményeknél fogva — félbeszakította; a gazdaskodás terére lépett; aztán 1816-ban házasságra lépett Bálint Máriával, most már néhai, de életében szerény lelkületű, komoly gondolkozású, páratlanul tiszta jellemű nejevel, ezzel a székely asszonyaink egyik tiszteletreméltó példányképevel, a kivel 59 évig éltek házasságban s növeltek értelmes gyermekeket, alkottak tekintélyes és virágzó családot.

Pap Sámuel ritkította párját székely polgártársaink között; Udvarhelyszék közigazgatási életében tényező volt, a mennyiben az akkori rendszerhez képest mint hites assessor megbízásokat teljesített. Ügyességével és értelmességével felsőbbjei becsülését és azt vivta ki magának, hogy az akkori Udvarhelyszék intelligensei közé számíttatott, aztán majd nemcsak községében, hanem az egész Fejérvyikó mellékén „az öreg“ szép névvel tiszteltetett meg. És ki tudná kétségbevonni, hogy ereiben igazi székely-magyar vér buzgott, keblében erős honszerelem lángolt? a minek az 1848—49-ik évek válságos idején feltűnő jelét adta: két fiával vett részt a szabadság védelmében, a miért üldöztetve is volt, de a gondviselés nemcsak az övéinek, hanem a közéletnek, legkivált pedig egyházának javára megmentette az ő becses életét.

Kedves keresztények! nem lehet eltitkolnom, milyen jól esik lelkemnek elgondolni, hogy ha Izrael népének hajdan volt Esdrása és Néhemiasa, de a szentmihályi unitárius ekkleziának is volt egy Pap Sámuele, a ki ez ekkleziia ügyei iránt mindig a legmelegebben érdeklődött, mint annak több évek alatt gondnoka folyvást, különösen pedig jelenlegi diszes temploma építésénél Esdrási erélyt, Néhemiasai buzgóságot tanusított. Az ekkleziia közkincese, a havashoz va-

ló jog és a felett, hogy az ekklézsiát a tekintélyességig összetartó kötelékben egy szál is el ne szakadjon, féltékenyen őrködött. Ő a buzgóság és lelkesültség arany tollával és el nem halványuló fényes tintájával írta a maga zászlójára Pál apostol szerint: az én életem is nekem nem drága, csak hogy megvédhessem szeretett egyházam érdekét és jogait. Bizonyok! ha Scipio hajdan Róma várfalának tartatott, s midőn meghalt, Metellus így kiáltott Róma piacán: Polgárok! Róma várfala leomlott! én is méltán elmondhatom, hogy a szentmihályi unitárius ekklézsiának is, ha nem is egész várfala, de annak egyik legszilárdabb oszlopa omlott le a Pap Sámuel elhunytával. Sok ilyen egyháztagot adjon az Isten a szentmihályi és minden ekklézsiának.

• Gyermekei, menyé, unokái! ti büszkék lehettek arra, hogy a Pap Sámuel utódai vagytok. Kövessétek nyomdokait, tartsátok tiszteletben emlékéit; legyetek állandólag boldogok.

Egyetlen testvére! vedd reménységedet Istenbe, ki gyámoltalan özvegységben viseljen gondot te reád.

És ti, kik megjelenésteekkel a megdicsőült iránti tiszteletetek jelét adjátok, fogadjátok ezért a legszivesebb köszönetet és a megdicsőült nevében nyilvánított azt az óhajást, hogy soká és boldogan éljete.

Szentmihályi ekklézsia és ennek minden tagjai! elhunyt Sámuelteknek az a végrendelete, illetőleg kérése van hozzátok, hogy vigyázzatok mindenre, a mi ezen ekklézsia virágzását biztosítja. Isten veletek!

És te, megdicsőült érdemesünk! fogadd tőlem is az irántad való hálám és őszinte tiszteletem által parancsolt búcsuszavakat. Nem csak 88 évekre terjedett magos korod, hanem érdemeid is lelkem előtt lebegnek. Én tudom, hogy a magad és életed hí társának porait fedő sirhalmok mellé állított sirkő idővel elporlik, de azt is bátran merem állítani, hogy a mely emléket nemes tetteidben magad állítottál magadnak, az soha el nem porlik, örökre megmarad. Isten veled! legyen égi dicsőség lelkeden; legyen a sirdomb könnyü poraid felett; legyen áldott emléked örökre! Amen.

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, május, 1886.

(A szabadelvű egyházak küldötteinek gyűlései. — A vallási társulatok gyűlései.)

Szerkesztő ur!

Darab ideig az orthodox ujságok azt beszélték, hogy a liberalismus folytonos hanyatlással vége felé siet. Legutolsó levelemben a februáriusi egyházi választások eredményéből kimutattam, hogy miként kell vélekedni a liberalizmus állított hanyatlásáról. De a mit most akarok elmondani, még inkább feltünteteti, mint a választások, a francia szabadelvű protestantizmus állását.

Miként jeleztem, ha az orthodoxoknak megvannak hivatalos zsinataik, a szabadelvűeknek is megvan az ök, még pedig némi részben végrehajtó gyűlésük, az úgynevezett *Delegatione liberales*. Ezt a delegatiót három évre választják. Tehát minden harmadik évben az egyházi testületeknek — a consistoriumoknak, presbyteriumoknak stb. — megválasztása után, a szabadelvű ekklésiák a maguk kebeléből küldötteket neveznek ki, hogy képviseljék a közgyűlésen, teljes hatalmat adnak nekik, hogy a „*Delegatio*“ megválasztásánál szavazzanak és hogy tárgyaljanak oly általános kérdéseket, a melyek az egész egyházat érdeklik. Az előbbi gyűlés Nimesben tartott, beszéltem is arról önnek akkor. Ez évben Párisban tartott május 5-én kezdődőleg. Az ekklésiák küldöttei számosan jelentek meg: ez volt eddigelé a legnépesebb gyűlés, kevés kivétellel csaknem mindenik szabadelvű ekklésia képviselve volt. A szabadelvű consistoriumok és presbyteriumok kivétel nélkül képviselve voltak. Ez a gyűlés minden tekintetben kiváló volt, s mélyen megmarad mindazoknak az emlékében, a kik akban résztvettek. Mi, a régi harcosok, nagyon meg voltunk hatva, midőn a gyűlésterembe léptünk. Ez a terem ugyanis az oratóriai volt, hova a szabadelvűek tizenöt év óta nem léptek be; de a melyet a mostani, nagyobbára szabadelvű presbyteri tanács a *delegatio* rendezésére bocsátott.

Nagy örömünkre volt, hogy egymást ismét láthattuk ebben a teremben, a mely a mi protestans történelmünknek annyi megható emlékét elevenítette fel lelkünkben. Itt tartott 1848-ban a francia reformált egyház minden ekklésiái képviselőinek, kik egy szellemenben egybegyűltek a nagy gyűlése. És a mi valóban megemlézésre méltó, 1848-ban az az ember volt az előadó, a ki most az igazgatósági jelentést felolvasta: Jalobert ur, a párisi jogi karban tanár,